

MAROSVÁSÁRHELY ÉS VÁRTEPLOMA

szerkesztette:

MEDVIGY ENDRE

Budapest 1990.

2002-8120

MARADOK, MÁSKÉNT NEM TEHETEK!

Sütő András levele Sinkovits Imréhez

„Kedves Imre!

A várakozás, mint a fehér templomtorony, messzire látszik, a te hangod pedig, akár a nagyharangoké, messzire hallatszik. Így figyelhettem föl ma reggel is a rádióban vallomásos szavaid kondulására. Kiderült belőlük, hogy te is betöltötted immár a hatvanadik esztendődet.

Hát akkor Isten éltesen!

Kívánságomhoz rengeteg jelzőt kellene még mellékelnem; szólnom kellene művészimivoltodról, a közösségi cselekvés emberének példás tetteiről, de látom lelki szemeimmel: a jelzőket elhárítod, és hallom a távolból is a kérdésed: de mi van tiveletek? Erre sokféleképpen lehetne válaszolni. Úgy is például, amiként a napokban egy Ábel-észjárásúszékely mondotta volt: köszönöm kérdésed, ki vagyunk hegyezve.

A metafora mintha tréfás lenne, pedig nem az. Csak ki kell egészíteni. Ezt teszem hát, kedves Imre, magamról is szólva és eltűnődve magunk felett a fellegetes ég alatt.

A mostanság oly gyakori búcsúzások gyászos perceiben, amikor szülők szakadnak el végleg a gyermekeiktől, unokáiktól, amikor testvér siratja testvérét a családomlásban, nemzetromlásban —,

amikor tatárjárást, törökudulást, kolerát és siculicidiumot, vagyis székelygyilkolást, megannyi főhatalomváltozást, két világháborút átvészelt erdélyi magyarok utódai lódnak meg tömegesen végleges kivándorlásra —,

amikor évezredes emberi fáradozás veszíti értelmét, s a menekülők riadalmát nem csitítja sem élet, sem halál, sem gótikus templom, avagy az ősöknek kopjás temetője —,

amikor nincs már szava a kinnal fölépített új háznak s az ódon boltozatnak sem, amelyre egy Bethlen Gábor vagy Petőfi Sándor valaha fölnegett —,

amikor melegnek és békésnek álmódott othonok ajtajára üttetik állami pecsét a diadalmas új lakók nevével, gyakorta megkérdik tőlem az elmenők: — És ön, uram? Ön mire szánta magát?

Ilyenkor elnézem némán a kérdezőt: nem tudja vajon? S már-már a sértegettség keserűségét nyelem, miközben szolid válaszra int a megértés. Hogyne kérdez-

nének engem a szándékaimról, amikor sokan úgy tudják: már régen elmentem. Azzal a félszáznyi íróval, tollforgatóval együtt, aki elhagyta Erdélyt. Mert amiként az ő nevüket nem lehet többé sajtóban kinyomtatni, ugyanúgy fantomszerűvé lesz lassan az én írói jelenlétem is e mostohává lett hazában, amelyről annyi édes, ragaszkodó szót daloltunk a forradalmias reménység korszakaiban. Új könyvem, régi sem, tíz esztendeje nem jelenhetett meg: hajdani, híres-legendás nemzetiségi kiadóknak — a Kriterion — kétévenként közli velem, hogy kézirataim dolgában a helyzet változatlan, nincs rájuk felsőbb engedély. Azért teszi ezt ily sűrűn, mert öregedésem folytán a türelmem fogyogat, munkáim sorsa felől kétévenként érdeklődöm. Jól tudván persze, hogy ez ügyben a Kriterion nálamnál sokkal ártatlanabb. Sőt, szegényebb is! Sok mindennel együtt önálló döntési jogából is kifogyott. Nem tehet róla.

Arról sem, hogy színpadi munkáim nagy része anatómia alá esett — visszamenőleg is. Még csak hivatkozni sem lehet rájuk. Csillag a máglyán? A szuzai menyegző? Advent a Hargitán? Nincsenek, nem voltak, „nem történtek meg”. Régi önáltatása a szellemi önkénynek: amiről nyilvánosan nem esik szó, az nem is létezik.

Akkor tehát miért ne gondolhatná bárki, hogy munkáival együtt a szerző is eltűnt?! Utilaput kötött a talpára. De ha nem is: szótalansága folytán indokolt megkérdezni tőle, hogy e végzetes meglődülésben mire szánta magát?

Ilyenkor, hősi elszánások helyett azt kell mondanom csöndesen:

— Maradok — és magamban hozzáteszem: — Maradok, másként nem tehetek.

Az életem és írásaim értelmét próbálom védeni.

Mert elveszett emberi jogokat még vissza lehet szerezni, ha nem csupán reménykedünk, de küzdünk is értük.

Mert az iskoláinkból nagyrészt kiszorult anyanyelvünk, ha bűvópatakká lesz is valameddig, újból felszínre jut egyszer.

Mert hajdani erdélyi kollégiumaink majdaniak is egyúttal, így súgja reményem.

Mert nyolcszáz esztendővel azután, hogy erdélyi városaink létrejöttek s nevük bekerült az európai írásos kultúrába, elképzelhetetlen a fogalom-gyöngy-sor megsemmisítése az élők tudatában, lehetetlenség eltitkolása a jövőendő nemzedékek előtt.

De kinek a nevében szólhasson bárki nemzetiségi jogról, ha eltűnik a nemzetiség? Kivel térjen vissza a bűvópatakká lett anyanyelv? Kinek a gyermekei előtt nyisson kaput a majdani Bethlen-kollégium?

A menekülő, kitelepülő áradatát tekintve merre vesse reményét a hátramaradt? Az egyetemes emberi együttérzés ígéretein túl mindenekelőtt hatalmas szellemi örökségébe. Talán most mutatja meg az vigasztaló, serkentő erejét. Mert igaz ugyan: ma már nem írhatom le nemzeti nyelvünkön: Kolozsvár,

Nagyvárad, Segesvár, Marosvásárhely, és azt sem, hogy Zágon, Farkaslaka, ám az én eltörött tollam helyett leírja mindezeket európai érvénnyel Erdély magyar remekíróinak múltbeli serege.

Várad nevét leírja helyettem is Ady Endre az örök intés szomorúság szavaival:

S akik még vagytok, őrzőn, árván,
Őrzők: vigyázzatok a strázsán.

Segesvár magyar nevét a fehéregyházi síkon kiontott vérével törvényesíti számunkra Petőfi Sándor, és vele kánonban mond Marosvásárhelyt, Székelyudvarhelyt egy másik lángelme: Bolyai János. Zágonról Mikes Kelemen, Farkaslakáról Tamási Áron szól oly szépen és örökérvényűen, hogy e szívünkbe költözött falvakat semmilyen erő le nem rombolhatja, az idők homályában született nevüket cenzor el nem orozhatja.

De vajon így van ez? Nem öncsalás ez? Nem hasonlítunk-e vajon Arany János epedő, balga gyermekéhez, aki szivárványkaput hajszol hasztalan? Talán így lenne, ha ma még kollektív nemzetiségi létünk csak azon múlna, hogy minek neveznek bennünket. Ha Nagyszentmiklós nem maradna nevesfosztottan is Bartók Béla szülőfaluja, ha Temesvár nem látta volna Dózsa György tüzes koronáját, ha Marosvásárhely valaha is megtagadná Rákóczi szabadságharcos emlékét. erdélyi múltunk Európa múltjának is része, és ez már tény, nem remény, nem szivárványképrázat.

A világ könyvtárait pedig átírni nem lehet.

Ezért újból azt mondom magaman: én maradok, másként nem tehetek.

Mert sokan vallják még: mi maradunk, másként nem tehetünk! Maradunk és küzdeni fogunk a fennmaradásunkért, elmondván újból a költővel, ama hajdani kolozsvárral: ahogy lehet.

Ahogy lehet — bármi lehet, csak egyetlen utat nyilvánítsunk járhatatlannak, lehetetlenségnek, tömeges öngyilkosságnak: azt, amely kivezet a szülőföldről és vissza már soha nem vezet.

Ahogy lehet — bármi lehet, csak azt ne énekeljétek, hogy kezem fejemre kulcsoltam, szegény Csíkot úgy sirattam, jaj! Mert akik hajdan így búcsúztak, Amerikából s a világnak bármely tájáról még visszatérhettek, ha bánatuk úgy tartotta: beszélgetett ablakaikat Székelyföldön újra kinyithatták, ám, aki most kesergi el, hogy színem se volt, úgy búsultam, jaj! — aki most hagyja kihűlni tűzhelyét, erre többé soha nem számíthat. Elhagyott házának új lakói, tulajdonosai ajtót nem fognak nyitni előtte.

Ahogy lehet — bármi lehet, csak az lehetetlenség, hogy amit hosszú századok alatt Erdély népei felépítettek, és amit úgy hívtunk eddig: jóban, rosszban

közös otthonunk, most riadalmas évek értelmetlenné nyomorítsák és megtagadtassák azt velünk.

Mert ahonnan világgá szóródik egy nemzetiség: ott kinek terítheti meg majd akár isteni csoda is az áhított jognak asztalát?

Ahonnan tanáraik, művészeik, íróik, orvosai után elvándorolnak a falvak lakói is, könnyebb dolga lesz ott a buldózernek, amikor faragott székely kapukkal együtt üres házakat, őrizetlen temetőket és Árpád-kori templomokat kever majd el a földdel, amely apáink arcának porát és emlékét őrzi. S akkor mifajta vigaszt nyújthat a búbanatos emlékezés, a hosszú útnak porát fújdogáló jó szél s a történelmi sebek mutogatása?

Kérdem ezt minden sorstársamtól ítélet és elítélés nélkül, mert jól tudom: ki-ki a saját keresztjét hordozza, és e kálváriás gondot mindenekelőtt úgy hívják: Gyermekek.

Gyermekek és anyanyelv, így tehát mentésre szorult jövendő.

Gyermekek és nemzeti kultúra, gyermekek és annak jogos, indokolt féltése a mindennapok kisebbségi megaláztatásaitól, sőt szaporodó tragédiáktól is a nyelvi megbélyegzettségben.

Személyes veszteségeim sebeivel kérdem mégis a végleg távozóktól: ha teljesen kifordul sarkából az az etnikai univerzum, amelyet úgy hívunk: erdélyi-romániai magyarság, ha Szeben és Brassó alapítóinak német ajkú utódai mind egy szálíg elhagyják maguk is a szülőföldet, akkor hol és kibe kapaszkodják a kisebbségi állapotok jobbulásának reménye? Kivel és miként induljon új küzdelem a nemzetiségi jogokért? — mindazért, aminek hiánya rettegést kelt most a szívekben — rettegést és kimondhatatlan fájdalmat nemzeti kultúránk, közösségi nyelvi kereteink omlásában, százszor elismert és mára megtagadott nemzetiségi identitásunk szétmorzsolásának láttán fényes nappal Európában, a huszadik század utolsó éveiben, mikor az emberi jogok új tavaszán reméli már a nagyvilág Keleten s Nyugaton egyaránt.

Jól tudom persze, hogy e némaságos vitában érvelésemnél erősebb a ragaszkodásom, amely nem csupán az enyém, de — hadd mondok újból — még sokaké Erdély-szerte, milliónyi szívnek szándéka a helybenmaradásra. Ezért mondhatom el többes számban is: mi maradunk, másként nem tehetünk! Ha pedig elhatározásomban a menekülők láttán gyöngeség fogna el, hunyt pilláim alatt, akár egy néma tüntetés, elvonul előttem újból és újból a szülőföld, amely bölcsőmnek tövises fáját temette, és az az emberi közösség, amelytől lélekcsunkulás nélkül elszakadni lehetetlenség. És újból látom ilyenkor e földnek minden ismerős hajlatát, zegét-zugát, meleg szegletét, a gyermekkor kedves búvőhelyeit, férfikorom küzdelmeinek színhelyét, játék és munka és halál szelíden hullámzó tereit az idő végtelenségében.

De nem csupán személyes múlt: közösségi történelmünk is ez a néma tüntetés, nemzedékek végtelen láncolatának önvédelmi harca, szenvedése, ott-

honteremtő, áldozatos fáradalma a román néppel együtt megélt századaink tanulsága — örökség is tehát, amely ránk bízott s amely csak velünk, általunk létezhet a jövő számára. E feloldhatatlan és kölcsönös kötöttségben talán nem önámítás azt mondanom tehát: nem csak én tekintem magam a szülőföld sírhantjelöltjének: a szülőföld is ragaszkodik hozzám. Nem azért, hogy csekélységgel bárkinck is eldicsekedjék, hanem mert adósa vagyok. Keserves állapotában ezután is tanúskodnom kell az igaza mellett — ahogy lehet, amíg lehetséges.

Kelt Marosvásárhelyt 1988 szeptemberében.

Téged pedig ölel szeretettel

SÜTŐANDRÁS

168 óra (Budapest), 1989. május 9., 20—21. oldal